

YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING ASOSIY XUSUSIYATLARI**Sodiqova Muharram***Namangan viloyati Chortoq tumani**43- umumta'lim maktabning**Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ona tili va adabiyot darslarida yangi pedagogik texnologiyalar va muammoli vaziyat metodidan foydalaning amaliy xususiyatlari haqida fikr-mulohazalar yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *Pedagogik texnologiya, metodika, ona tili va adabiyot, ta'lim.*

Pedagogik texnologiya o'quv jarayonini muayyan shaklda loyihalashtirishdir. Yangi pedagogik texnologiya esa an'anaviy dars qurilishini zamonaviy interfaol usul, noan'anaviy shaklda o'ziga xos qayta loyihalashtirishdir. Bu loyiha shuni taqozo etmog'i lozimki, avvallari o'quvchi muallimdan bilimni tayyor holda olgan bo'lsa endilikda mashg'ulotda qo'yilgan turli muammoli topshiriqlarni bajarish asnosida mustaqil fikr yuritish, mulohaza qilish, mantiqiy xulosa chiqarish orqali boshqacha qilib aytganda muayyan darajada mehnat qilib bilim oladi. Shuningdek ko'nikma va malakalar ham mantiqiy fikrlashni talab qilgan mashqlar ta'limiy o'yinlar qiziqarli ijodiy ishlar vositasida hosil bo'ladi.

Pedagogik texnologiyani aniqroq qilib aytganimizda yangi pedagogik texnologiyani ta'limda tadbiiq etishga bir tomondan, ko'pchilik o'qituvchilar jiddiy e'tibor bergan holda muayyan darajada izlanib bormoqdalar, ikkinchi tomondan esa aksariyat muallimlarning mashg'ulotlarda turli noan'anaviy usullarni duch kelgan holda qo'llashlari natijasida mashg'ulotlardagi qat'iy izchillik, tizimlilikka putur yetib, o'quvchilar egallashi shart bo'lgan bilim to'la berilmayapti. O'qituvchi yangi pedagogik texnologiyani ta'lim jarayonida joriy etishda quyidagi jihatlarga e'tibor berib borsa maqsadga muvofiq bo'ladi. shaxs – o'quvchidagi mavjud imkoniyatlar – diqqati, barqarorlik, aqliy mushohada qila olish, ijodiy izlana olishligi, faollik darajasi, nutqiy malakasini hisobga olish;

O'quv jarayonida muayyan algoritmnini tuzib olish;

O'quv jarayonini mohirlik bilan boshqarish

Loyihani amalga oshirish jarayonida darsning ta'lim-tarbiyaviy maqsadlarining qay darajada amalga oshayotganini nazorat qilib boorish. Darsda til imkoniyatlari va turli qo'shimcha vositalar – texnika turlari, musiqa, ertak, topishmoq, maqol, hse'r, rebus, unumli foydalanib boorish. Turli uslubiy maqola va qo'llanmalarda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llashda o'quvchilarning mustaqil fikr yuritishlari uchun ularga imkon yaratib berish, o'qituvchi taqdim etgan fikrni muhokama qilish, mantiqiy mulohazalar qilib, tegishli xulosa hukm chiqarish, o'z fikrlarini mustaqil himoya qilish, faol munozaraga kirishishni ta'minlash kabi fikrlar bayon qilinib kelinmoqda.

Shuningdek, ta'lim jarayonida modulli ta'lim texnologiyasi hamkorlikda o'qitish texnologiyasi muammoli ta'lim ta'limiy o'yinlar o'tkazish guruh-guruh qilib o'qitish texnologiyalari manzarali chizib berilmoqda.

Lekin yuqoridagi texnologiyalarning barchasini ham boshlang'ich ta'limda tadbiiq etib bo'lmaydi. Chunki kichik yoshdagi maktab o'quvchisi hali ta'lim jarayonida ishtirok etish qobiliyatig ega emas. Yangi pedagogik texnologiya shuni talab qiladiki dars jarayonida ta'lim-tarbiyada o'quvchi asosiy harakatlantiruvchi kuch ta'lim jarayoni sub'yekti bo'lishi kerak. O'qituvchi esa o'qitishdan o'qishni o'rganishga, bilim berishdan bilimlarni o'quvchilar mustaqil egallashlariga ko'maklashishi zarur. U o'quvchini ehtiyoj tug'dirishdan muhit yaratishga va undan mas'uliyatni sezishga yo'llashi kerak. Ma'lumki har bir dars uchun ta'limiy tarbiyaviy rivojlantiruvchi maqsadlar belgilab qo'yiladi. Mashg'ulotni tashkil qilish shakli unda qatnashuvchilarning psixologik yosh xususiyatlariga o'quv material hajmi va mazmuniga ta'lim usullari va bolalarning imkoniyatiga qarab loyihalashtiriladi. Necha o'n yillardan beri boshlang'ich ta'limda ham, umumiy o'rta ta'limda ham darsdagi asosiy bosqichlar an'anaviy tarzda olib borildi. Keyingi yillarda bu bosqichlarning qat'iy izchillikda bo'lishi, har bir bosqichning o'ziga xos qat'iy qolipga tushib qolishi ta'lim samaradorligiga putur yetkaza bordi mashg'ulotlarning zerikarli, o'quvchilarning loqaydligiga javob bo'ldi. "Natijada sinf jamoasidagi interfaollikning yo'qolishi o'quvchilarning mantiqiy fikrlash tarzidagi ojizlik holatlari yuzaga keldi. O'quvchilar unli-undosh, jarangli-jarangsiz tovushlar farqini Grammatik tushuncha mohiyatini so'z turkumlari bilan gap bo'laklari tafovutini bilmaydigan holatga kelishgan.

Zamonaviy pedagogik texnologiyani amalda qo'llashda shunga e'tibor berish lozimki, o'quvchilarni mantiqiy obrazli fikrlashga o'rgatish ularni muntazam ravishda faollashtirib borish lozim. Yana shunga e'tibor berish joizki, yangi texnologiyani takomillashtirishda dialektikaning o'ziga xos qonuniyatlari hamda o'quvchilarning psixologik xususiyatlariga asoslanish talab etiladi. O'qituvchi mashg'ulotni loyihalashda pedagogik texnologiya tamoyillariga jiddiy rioya qilishi lozim. Jumladan qaytuvchan aloqa – o'quvchiga axborot berib, undan ham axborot olishqaytuvchan aloqa jarayoni va nazoratning birligi har bir o'quvchi uchun maqbul bo'lgan o'quv materialini tanlash tamoyillari o'qitish samaradorligini belgilashi. Shuningdek, o'qitishda o'quvchi har bir mashg'ulotda huddi imtihondagidek harakat qilishi o'z nazorat faoliyati natijasini vaqtida bilishi, shu bilan birga o'quvchining yutug'iga o'qituvchining munosabati yoki o'quvchining kamchilik va xatolariga o'qituvchining munosabati masalalari ham zamonaviy pedagogik texnologiya qoidalari sifatida o'qituvchi diqqat markazida bo'lishi shart.

An'anaviy dars strukturasi tarkibida tashkiliy qism uy vazifasini tekshirish, o'tilgan mavzu yuzsidan suhbat. Yangi mavzu ustida ishlash, yangi bilimlarni mustahkamlash, uyga vazifa berish va darsni yakunlash bosqichlari mavjud edi. Hozir ham ko'pchilik o'qituvchilar ana shu bosqichlariga amal qilib, ta'lim jarayonini tashkil

qilib bormoqdalar. Biroq, kuzatishlar shuni ko'rsatmoqdaki, mana shu doimiy bir xillik o'quvchilarda moslashuv holatini yaratibbu bosqichlar ularning faoliyatini qo'zg'otmay qo'ydi. Natijani yaxshilash uchun esa pedagogik texnologiyadan foydalanish samaralidir.

Yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llashda asosiy vazifa – muammoli o'qitish usulidan foydalanish. Ma'lumki, izlanishga asoslangan har qanday faoliyat sermahsul faoliyatdir. O'quvchi ona tili materiallarini tayyor holda o'zlashtirmay, uni izlasa, faol ijodi y faoli yat ko'rsatsa , o'zlashtirish jarayoni samarali bo'ladi. Muammoli ta'lim ana shunday izlanish va ijodi y faoli yat ko'rsatish uchun yaxshi imkoni yat yaratadi . Bu usul shaxs va uning intellektual aktivligini har tomonlama rivojlantirish vositasi sifatida xizmat qiladi. «Muammoli ta'lim» tushunchasi pedagogik adabi yotlarda garchand keyingi yillarda paydo bo'lgan bo'lsa-da, ammo izlanuvchanlikka asoslangan o'qitish g'oyasi ming yildan ortiqroq tarixga ega.

SHarq mutafakkirlari bilish – izlanish mahsuli ekanligini alohida qayd qilgan edilar. O'rta asrning buyuk entsiklopedisti Abu Ali ibn Sino (980 – 1037) o'zining «Donishnoma» asarida qiyinchiliklarni yengish orqali bilimlarni egallashning afzalligini ko'rsatgan edi. Umar Xayyom (1042 -1112) Matematik traktatlar»ida bilish uchun fikrlash zarurligiga, qi yinchiliklarni bartaraf etish uchun o'ylash zarurligiga da'vat etadi. Al Tusiy (1201 – 1274) esa bilimlarni puxta egallash uchun mustaqil ishlashning zarurligini alohida qayd qiladi. Bu g'oya keyinchalik evristik ta'lim nazari yasiing yuzaga kelishiga asos bo'ldi. XIX asrning 70- yillarida Rossiyada yashagan bir guruh tilshunos - olimlar evristik ta'lim nazari yasini ko'tarib chiqib, o'quvchilarni mustaqil ishlatish yo 'li bilan ularni faollashtirishga erishish mumkinligini asoslab berdilar.

Muammoli ta'lim o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini o'stirishga qaratilgan. Ijodiy qobili yatlarni o'stirishga qaratilgan ta'lim esa rivojlantiruvchi ta'lim bo'lib sanaladi. Muammoli ta'lim ana shu fikrlash qobiliyati va bilish ehti yojini vujudga keltiradigan asosiy vosita sanaladi. Muammoli o'qitish yo'li bilan o'quvchilar faoli yatini faollashtirish bilimlarni tayyor holda berish orqali ular faoli yatini faollashtirishdan farq qiladi. Muammoli ta'lim yo'li bilan o'quvchini faollashtirish natijasida biz uning muayyan bir sistemada fikrlashira erishamiz. Bunday faollikning o'ziga xos xususi yati shundaki: «... o'quvchi faktik materiallarni analiz qilib, qiyoslab, sintez qilib, umumlashtirib, konkretlashtirib undan o'ziga yangi axborot oladi». Muammoli ta'lim o'quvchilarda ijodiy tafakkurni rivojlantiradi. Ijodiy tafakkur esa o'quvchilarga noma'lum bo'lgan til xodisalarini bilib olish jarayonini faollashtiradi; egallangan bilimlarinng puxtaligini ta'minlaydi; o'quvchilarning til materallariga bo'lgan qiziqishlarini kuchaytiradi.

Ona tilida bunday vaziyat quyidagi hollarda yuzaga keladi:

1) tilning konun - qoidalari to'g'risidagi yangi ma'lumotlar o'quvchilarga noma'lum bo'lib, uni izohlash uchun mavjud bilimlar yetishmay, ma'lum qi yinchilikni bartaraf etishga to'g'ri kelganda;

2) ona tilidan egallangan bilimlarni yangi vazi yatda qo'llash zaruri yati

☐ tug'lganda;

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Davletshin M.G. Ta'limning psixologik asoslari. T., "O'qituvchi" – 1978, 20 b.
2. Madaliev B. Ona tili darslarini samaraligini oshirish. T., "O'qituvchi" – 1969, 84 b.
3. Umarova M., Xudoyberganova M. Bayonlar to'plami. T. "O'qituvchi" – 1983, 144 b.